

Varlam Šalamov
**Kolymské
poviedky**

premedia

Edičná poznámka: Poviedky Varlama Šalamova vyšli v ruštine v šiestich knihách, rovnako ako prvá z nich nesie celý cyklus názov Kolymské poviedky. V rukách máte druhé slovenské vydanie, ktoré obsahuje prvú knihu, ktorú dopĺňa výber prekladateľky Anny A. Hlaváčovej z ďalších piatich kníh. Na začiatku deväťdesiatych rokov vyšiel pod rovnakým názvom Kolymské poviedky aj poviedkový výber zo Šalamovových próz, ktorý zostavil Igor Otčenáš.

Edícia svetovej beletrie Tichá voda, siedmy zväzok

Ďakujeme Vám, že ste si kúpili túto knižku,
lebo dobré príbehy žijú vtedy, keď ich čítame.

Kniha, ktorú držíte v rukách,
vyšla aj vďaka nášmu spojeniu s **582**_{in}

Varlam Šalamov: Kolymské poviedky

Druhé vydanie

Varlam Shalamov's Russian texts copyright © by Alexander Rigosik, 2017
Slovakian publishing rights are acquired via FTM Agency, Ltd. Russia, 2017

All rights reserved

Translation © Anna A. Hlaváčová, 2006, 2017

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2017

ISBN 978-80-8159-525-7

Snehom

Ako sa vyšlapáva cesta na zasneženej celine? Vpredu ide človek, potí sa a nadáva, s námahou kladie nohu pred nohu, podchvíľou sa prepadá v sypkom hlbokom snehu. Človek napreduje a za sebou zanecháva cestu vyznačenú nerovnakými čiernymi jamami. Unaví sa, ľahne si na sneh, zapáli si a tabakový dym sa stiel ako modrý obláčik nad bielym trblietavým snehom. Človek odíde, ale tam, kde oddychoval, oblak ešte visí – vzduch je takmer nehybný. Cesty sa vytyčujú len za tichých dní – aby vetry nerozfúkali výsledok ľudskej námahy. Človek si sám určuje orientačné body v zasneženom nekonečne: skalú, vysoký strom, a potom vedie svoje telo po snehu, ako lodivod vedie loďku po vode – z mysu na mys.

Po vytyčenej úzkej a neistej stope sa pohne rad piatich-šiestich ľudí: kráčajú plece pri pleci. Nohy kladú vedľa vyhlbenej stupaje, ale nie do nej. Keď dosiahnu miesto, na ktorom sa vopred dohodli, obrátia sa a vykročia späť – tak, aby vyšliapali snežnú celinu, miesto, kam ešte nevstúpila ľudská noha. Cesta je prerazená. Už po nej môžu chodiť ľudia, saňové trény, traktory. Ak by sa išlo v stupajach prvého krok za krokom, vznikne nápadný, no sotva schodný chodníček, úzka cestička, ale nie cesta – jamy, akými sa brodí ťažšie než celinou. Prvý to má najťažšie – keď sa vysilí, z tej istej čelnej päťice vystúpi druhý. Z tých,

čo nasledujú stopu, každý, aj ten najmenší, najslabší musí stúpiť na kúsok zasneženej celiny, a nie do cudzej stupaje. Lebo na traktoroch a na koňoch sa nevezú spisovatelia, lež čitatelia.

(1956)

Stávka na slovo

U koniara Naumova hrali karty. Dozorcovia počas služby nikdy nenazerali do baraka koniarov, oprávnene považovali za svoju hlavnú úlohu dozor nad odsúdenými podľa paragrafu päťdesiatosem. Kontrarevolucionárom sa kone spravidla nezverovali. Pravdaže, praktickejší náčelníci ticho hundrali: veď prichádzali o najlepších, najstarostlivejších pracovníkov, no pokyny boli v tomto ohľade jednoznačné a prísne. Preto bolo u koniarov bezpečnejšie a kriminálnici sa tam noc čo noc zhromažďovali na kartárske súboje.

V pravom rohu baraka boli na dolnej prični rozostlané vatované prikrývky rôznych farieb. Na rožnom stĺpe horela drôtom pripevnená „kolymka“ – po domácky zhotovená lampa na benzínový plyn. Do striešky prázdnej konzervy sa vpájkovali tri či štyri medené rúrky – to bola celá úprava. Aby sa lampa dala zažať, bolo treba položiť na striešku horiaci uhlík, benzín sa zohrial a para stúpala do rúrok. Benzínový plyn sa zažíhal zápalkou.

Na prikrývkach ležala špinavá páperová poduška a okolo nej sedeli súperi s nohami zloženými po buriatsky – v klasickej pozícii väzenskej kartárskej bitky. Neboli to obyčajné karty, ale väzničná sada vlastnej výroby, ktorú znalci vedia zhotoviť nezvyčajne rýchlo. Potrebujú na to papier (akúkoľvek knihu), kúsok chleba (škrob sa získa precedením požutého chleba cez handričku a slúži na zlepenie kariet), kúsok atra-

mentovej ceruzky (namiesto typografickej farby) a nôž (na vyrezanie farebných schém a hodnôt kariet).

Dnešné karty boli čerstvo vyrezané zo zväzočku Victora Huga – knihu si včera ktosi zabudol v učtárni. Papier bol hrubý, kvalitný – lístky nebolo treba zlepovať, ako sa to robí v prípade, keď je papier tenký. V tábore pri všetkých prehliadkach neľútostne odoberali atramentové ceruzky. Odoberali ich aj pri previerke balíkov, čo prišli poštou. Malo sa tým nielen prekaziť zhotovovanie dokumentov a pečiatok (umelcov tohto druhu tu bolo veľa), ale zároveň zlikvidovať všetko, čo narúša štátny monopol na výrobu kariet. Z atramentovej ceruzky sa získavala farba a cez hotovú papierovú schému sa ňou na karty nanášali vzory – dámy, dolníci, desiatky všetkých farieb... „Farby“ sa neodlišovali farebnosťou – bez toho sa hráči zaobídu. Pikovému dolníkovi, napríklad, zodpovedalo zobrazenie piky vo dvoch protilahlých rohoch karty. Už stáročia sa rozloženie a forma vzorov nemenili – umenie vlastnoručne zhotoviť karty je súčasťou „rytierskej“ výchovy mladého kriminálnika.

Novučká sada kariet ležala na vankúši a jeden z hráčov po nej poklepkával špinavou rukou s bielymi prstami, rukou, ktorá nepoznala prácu. Necht na malíčku mal neprirodzene dlhý – aj to je kriminálnický „šik“ – podobne ako „fixy“ – zlaté, presnejšie bronzové korunky, ktoré sa natiahnu na celkom zdravé zuby. Vyskytovali sa tu aj majstri – samozvaní zubní technici, ktorí si zhotovením koruniek dobre zarábali – vždy bol o ne záujem. Čo sa týka nechtov, farbenie by sa medzi kriminálnikmi určite ujalo, keby sa vo väzení dal držať lak. Pestovaný žltý necht sa blyšľal ako drahokam. Ľavou rukou si majiteľ nechta preberal masť a špinavé svetlé vlasy. Ostrihaný bol nakrátko, tým najakurátnejším spôsobom. Nízke čelo bez jedinej vrásky, žlté chlčky obrv, našpúlené ústa – to všetko dodávalo jeho črtám dôležitý rozmer vonkajšku zločinca: nevýraznosť. Takú tvár si nemožno zapamätať. Len si sa naňho pozrel – už si aj zabudol, ako vyzeral, jeho črty sa vytratili z pamäti, pri ďalšom stretnutí ho nespoznáš. To bol Sevočka, výborný znalec klasických kartárskych hier, inšpirovaný vykladač tisícich kartárskych pravidiel, ktoré treba pri skutočnom súboji nevyhnutne dodržiavať. O Sevočkovi sa vravelo, že „vynikajúco hrá“ – teda ukazuje umenie a šikovnosť šudiera. Veď aj bol falošný hráč, ako inak. Čestná kriminálnická hra, to je hra na klamstvo: sleduj

a prichyť partnera – na to máš právo, ale dokáž oklamať sám, dokáž si vyargumentovať sporné víťazstvo.

Hrali vždy dvaja – rovný s rovným. Nikto z majstrov sa neznížil k tomu, aby sa zúčastnil na skupinových hrách, k akým patrí očko. Tu nepoznali strach čeliť silným hráčom – podobne si pri šachu nazajstný šachista hľadá silného protivníka.

So Sevočkom hral sám Naumov, brigadír koniarov. Bol starší ako jeho protivník (hoci, koľko rokov mal Sevočka – dvadsať? Tridsať? Štyridsať?), malý, čiernovlasý, s takým trpitelským výrazom čiernych, hlboko vsadených očí, že keby si nevedel, že Naumov je železničný lupič z Kubáne, považoval by si ho za nejakého cudzinca – mnícha alebo člena známej sekty „Boh vie“, sekty, s ktorou sa v táboroch stretávame už desiatky rokov. Tento dojem ešte umocňovala šnúrka s oloveným krížikom, ktorá mu visela na krku – golier košele mal rozopnutý. Krížik nebol rúhačský žart, kapric ani náhoda. V tom čase všetci kriminálnici nosili na krku hliníkové krížiky – bol to poznávací znak ich stavu, niečo ako tetovanie.

V dvadsiatych rokoch nosili kriminálnici robotnícke šiltovky, ešte predtým – kapitánky. V štyridsiatych rokoch nosili kubánky, vyvracali si sáry kapcov a na krku nosili krížik. Krížik bol zvyčajne hladký, ale ak sa našiel umelec, prinútili ho vytepať na krížik vzory podľa obľúbených tém: srdce, karta, kríž, obnažená žena... Naumov nosil hladký krížik. Visel mu na tmavej obnaženej hrudi a nedovoľoval prečítať modré tetovanie s nápisom – citátom z Jesenina, jediného básnika uznaného a kanonizovaného podsvetím:

*Tak málo prejdených je ciest,
tak veľa urobených chýb.*

– O čo hráš? – precedil cez zuby Sevočka s nekonečným pohrdaním, čo sa tiež považovalo za dobrý tón pred začiatkom hry.

– O handry na sebe. Tieto... – A Naumov sa poklepkal po pleciach.

– Dobre, hrám za päťsto, – ohodnotil oblek Sevočka.

Odpoveďou mu boli hlasité a mnohohlasné nadávky, ktorých cieľom bolo ubezpečiť protivníka o výrazne vyššej cene veci. Diváci okolo hráčov trpezlivo čakali na koniec tradičnej predohry. Sevočka nezostal

nič dlžný, nadával ešte urážlivejšie, cenu ešte znižoval. Nakoniec oblek ocenili na tisíc. Sevočka do hry vložil niekoľko obnosených svetrov. Keď svetre ocenili a hodili na prikrývku, Sevočka zamiešal karty.

Spolu s Garkunovom, bývalým textilným inžinierom, sme pílili drevo pre naumovský barak. To bola nočná práca – po skončení pracovného dňa v šachte bolo treba napíliť a nakáľať drevo na deň a noc. Ku koniarom sme sa pobrali hneď po večeri – bolo tam teplejšie ako v našom baraku. Po skončení práce nám väzeň, čo mal v naumovskom baraku službu, nalial do kotlíkov studenú žbrndu – zvyšky jediného a stáleho jedla, ktoré sa v menu jedálne nazývalo „ukrajinské halušky“ – a dal nám po kúsku chleba. Sadli sme si na zem kamsi do kúta a rýchlo zjedli, čo sme zarobili. Jedli sme celkom potme – všetky benzínové lampy osvetľovali kartárske bojové pole, no podľa presných pozorovaní skúsených väzňov „lyžica do úst trať sama“. Teraz sme sa dívali na hru Sevočku a Naumova.

Naumov prehral svoje „handry“. Nohavice a sako ležali na prikrývke vedľa Sevočku. Hralo sa o vankúš. Sevočkov necht načrtával vo vzduchu dômyselné vzory. Karty mu v ruke raz mizli, raz sa vynárali. Naumov ostal v spodnom tričku – saténová košeľa so stojatým golierom nasledovala nohavice. Úslužné ruky mu prehodili cez plecيا väzenský vatovaný kabát, no on ho svižným pohybom striasol na zem. Odrazu všetko stíchlo. Sevočka nenáhlivo poškrabkal vankúš svojím nechtom.

– Hrám o prikrývku, – zachripel Naumov.

– Dvesto, – odvetil Sevočka ľahostajne.

– Tisíc, ty suka! – zakričal Naumov.

– A za čo? Nemá cenu. Je mi nanič, – povedal Sevočka. – Len kvôli tebe hráam o ňu za tristo.

Súboj pokračoval. Podľa pravidiel sa bitka nemôže skončiť, kým partner ešte niečo má.

– Hráam o kapce.

– O kapce nehrám, – povedal Sevočka rozhodne. – Nehráam o väzenské rárohy.

Naumov prehral aj akýsi ukrajinský uterák s kohútmi, ohodnotený na pár rubľov, tabatierku s vyrytým portrétom Gogoľa – všetko šlo Sevočkovi. Cez temnú kožu Naumova presvitla tuhá červeň.

– Stávka na moje slovo, – povedal zaliečavo.

– Už len to mi treba, – odvetil Sevočka živo a zdvihol ruku: v tom okamihu mu do nej vložili zapálenú tabakovú cigaretu. Sevočka zhlboka vdýchol a zakašľal. – Čo mám z tvojho slova? Nových transportov teraz niet – odkiaľ vezmeš? Od eskorty, či čo?

Súhlasíť so stávkou „na slovo“, na dlh, nebolo podľa zákona povinné, no Sevočka nechcel Naumova uraziť a zbaviť ho poslednej možnosti zvrátiť smer hry.

– Dávam hodinu stávke na slovo, – povedal pomaly.

– Daj kartu, – Naumov si napravil krížik a posadil sa. Vyhral prikrývku, vankúš, nohavice – a znova všetko prehral.

– Čifiru by som si vypil, – povedal Sevočka, keď ukladal výhru do lepenkového kufríka. – Počkám.

– Pripravte čifir, chlapci, – prikázal Naumov.

Reč bola o zvláštnom severskom nápoji – silnom čaji. Pripravuje sa tak, že na jeden pohár vody sa zavarí päťdesiat aj viac gramov čaju. Nápoj je veľmi horký, pije sa po dúškoch a zajedá slanou rybou. Udržiava človeka v stave bdlosti, a preto ho majú v oblube nielen kriminálnici, ale aj diaľkóvi šoféri. Hovorí sa, že čifir zatažuje srdce, ale poznal som veľa čifiristov, ktorí ho roky užívali bez následkov. Sevočka si odchlípol z pohára, ktorý mu podali.

Naumov ťažkým, temným pohľadom prechádzal po okolostojacich. Vlasy mal strapaté. Pohľad mu padol na mňa a zastavil sa.

V jeho mozgu sa mihla nejaká myšlienka.

– Nože vystúp.

Vyšiel som na svetlo.

– Dolu kabát.

Už bolo jasné, o čo ide, a všetci so záujmom sledovali Naumovov pokus.

Pod prešivaným vatovaným kabátom som mal len väzenské tričko – blúzu mi vydali pred dvoma rokmi a dávno som ju zodral. Obliekol som sa.

– Teraz ty, – povedal Naumov a ukázal prstom na Garkunova.

Garkunov si vyzliekol vatovaný kabát. Tvár mu zbledla. Pod špinavou košeľou mal vlnený sveter – poslednú vec, čo dostal od ženy pred odchodom na ďalekú cestu. Vedel som, ako si ho Garkunov chránil, ako ho prával v kúpeli, sušil na sebe a ani na chvíľu ho nepustil z rúk – okamžite by mu ho ukradli.

– Vyzleč ho, – povedal Naumov.

Sevočka súhlasne kýval prstom – vlnené veci sa cenili. Ak dá pulóver vyprať a odvšivaviť, môže ho nosiť aj sám, vzor je pekný.

– Nevyzlečiem, – povedal Garkunov chrapľavo. – Len s kožou...

Vrhli sa naňho, zrazili ho z nôh.

– Hryzie, – zakričal ktosi.

Garkunov sa pomaly zdvihol zo zeme, z tváre si stieral krv. Vtedy sa Saška – ten istý Saška, ktorý nám pred hodinou nalieval polievku za napílené drevo – prikrčil a vytiahol niečo spoza sáry. Potom natiahol ruku ku Garkunovovi – Garkunov vzlykol a padol nabok.

– Nemohli ste to bez toho! – zakričal Sevočka.

V mihotavom svetle benzínky bolo vidieť, ako tvár Garkunova si-
navie.

Saška rozťahal zabitému ruky, roztrhol mu košeľu a pretiahol mu sveter cez hlavu.

Sveter bol červený a krv na ňom ani nebolo vidieť. Sevočka starostlivo, aby si nezašpinil prsty, poskladal sveter do lepenkového kufríka. Hra sa skončila a mohol som sa vrátiť domov. Musel som nájsť nového partnera na pílenie dreva.

(1956)

V noci

V ečera sa končila. Glebov nenáhľivo vylízal misku, starostlivo zmietol zo stola odrobinky chleba do ľavej dlane, zdvihol ju k ústam a odrobinky opatrne zlízal. Neprehľtal ich, zakúšal, ako slina v ústach husto a žiadostivo obostiera malilinký kúsok chleba. Glebov by nevedel povedať, či to bolo chutné. Chuť – to je čosi iné, úbohé v porovnaní s opojným pocitom, aký v ňom prebúdza jedlo. Glebov neprehľtal: chlieb sa sám roztápal v ústach, a roztápal sa rýchlo.

Vyjavené, lesklé oči Bagrecova sa nemohli odtrhnúť od Glebovových úst – nik nemal takú pevnú vôľu, aby odvrátil zrak od jedla, čo mizlo v ústach iného človeka. Glebov prehltol slinu a Bagrecov v tej chvíli preniesol pohľad na horizont – na veľký oranžový mesiac, čo práve vykĺzol na oblohu.

– Je čas, – povedal Bagrecov.

Obaja sa mlčky pustili chodníčkom ku skale a vyšli na nevelký výbežok, ktorý dával sopke ohnutý tvar. A hoci slnko zašlo len nedávno, kamene, ktoré cez deň pálili podošvy aj cez naboso obuté gumené galoše, boli už studené. Glebov si zapol blúzu. Chôdza ho nezohriala.

– Ďaleko ešte? – spýtal sa pošepky.

– Ďaleko, – ticho odvetil Bagrecov.

Sadli si, trocha si oddýchli. Nebolo o čom rozprávať ani o čom roz-

mýšľať – všetko bolo jasné a prosté. Na plošinke na konci stupňa boli hromady rozhádzaného kamenia a poodtrhaný schnúci mach.

– Mohol by som to urobiť aj sám, – uškrnul sa Bagrecov, – no dvom je veselšie. A pre starého kamaráta...

Oboch priviezli pred rokom na jednej lodi.

Bagrecov sa zastavil.

– Treba si ľahnúť. Inak nás uvidia.

Lahli si a začali odhadzovať kamene. Veľkých kameňov, takých, čo by nevládali zdvihnúť, tam nebolo, lebo ľudia, ktorí ich ráno na toto miesto nahádzali, neboli silnejší ako Glebov.

Bagrecov ticho zanaďával. Poškrabal si palec, tiekla mu krv. Ranu zasypal pieskom, odtrhol kúsok vaty z blúzy, priložil na ranu – krvácanie sa nezastavilo.

– Zlá zrážanlivosť, – ľahostajne povedal Glebov.

– Ty si lekár? – opýtal sa Bagrecov, odsávajúc krv ústami.

Glebov mlčal. Časy, keď bol lekárom, sa mu zdali veľmi vzdialené. A boli vôbec také časy? Veľmi často mu ten svet za horami za dolami pripadal ako nejaký sen, výmysel. Skutočná bola minúta, hodina, deň od budička do konca práce – ďalej sa neďíval a nemal síl sa dívať. Ako ostatní.

Nepoznal minulosť ľudí okolo seba a nezaujímal sa o ňu. Keby sa Bagrecov zajtra vyhlásil za doktora filozofie alebo maršala letectva, Glebov by mu bez váhania uveril. Bol on sám kedysi lekárom? Stratil už nielen automatizmus uvažovania, ale aj automatizmus pozorovania. Glebov videl, ako si Bagrecov odsáva krv zo špinavého prsta, no nič mu nepovedal. Jeho vedomím to len prekĺzlo, ale vôľu odpovedať v sebe nenašiel a nehľadal. To vedomie, ktoré mu ešte zostávalo a ktoré už možno ani nebolo ľudským vedomím, malo len veľmi málo hrán a teraz bolo upriamené na jedno – čím skôr odpratať kameň.

– Hlboko, však? – spýtal sa Glebov, keď ležiac chvíľu oddychovali.

– Kdeže hlboko, – odporoval Bagrecov.

A Glebov si uvedomil, že sa spýtal hlúpo, jama v skutočnosti nemôže byť hlboká.

– Tu je, – povedal Bagrecov.

Dotkol sa ľudského prsta. Palec na nohe vytŕčal z kamenia – vo svetle mesiaca ho bolo dobre vidieť. Nepodobal sa palcu Glebova ani

Bagrecova, nie však preto, že bol mŕtvy a stuhnutý – to by nebol až taký rozdiel. Necht tohto mŕtveho palca bol ostrihaný, a sám palec bol plnší a mäkší než palec Glebova. Rýchlo odhrnuli kamenie, ktoré ukrývalo telo.

– Aký mladý, – povedal Bagrecov.

S námahou vytiahli mŕtvolu za nohy.

– A urastený, – povedal Glebov zadychčane.

– Keby nebol taký urastený, – povedal Bagrecov, – pochovali by ho tak, ako pochovávajú nás, a dnes by sme sem nemali prečo chodiť.

Zohli ruky mŕtveho a stiahli mu košeľu.

– Aj spodky má celkom nové, – s uspokojením konštatoval Bagrecov. Stiahli aj spodky. Glebov skryl batôžtek bielizne pod blúzu.

– Radšej si to obleč, – navrhol Bagrecov.

– Nie, nechcem, – zamrmal Glebov.

Mŕtveho uložili naspäť a navŕšili mohylu z kamenia.

Modré svetlo klesajúceho mesiaca sa stlalo na kamene, na riedky les tajgy, ukazovalo každý výbežok, každý strom vo zvláštnej podobe, odlišnej od dennej. Všetko sa zdalo svojím spôsobom skutočné, no iné ako vo dne. Bola to akoby druhá, nočná tvár sveta.

Bielizeň mŕtveho sa v záhrení zohriala a už sa nezdala taká cudzia.

– Zapálil by som si, – povedal Glebov túžobne.

– Zajtra si zapáliš.

Bagrecov sa usmieval. Zajtra bielizeň predajú, vymenia za chlieb a možno dostanú aj trocha tabaku...

(1954)

Tesári

Celé dva dni sa stlala biela hmla – taká hustá, že človeka nebolo vidieť na dva kroky. Vlastne, samému nebolo nikomu treba chodiť ďaleko. Tých pár smerov – do jedálne, nemocnice a na zmenu – sa dalo uhádnuť akýmsi získaným inštinktom, zhodným s orientačným zmyslom, aký majú v plnej miere zvieratá a v príhodných podmienkach sa prebúdzajú aj v človeku.

Teplomer robotníkom neukazovali a ani to nebolo treba – do práce sa chodilo bez ohľadu na teplotu. Navyše tí, čo tu boli už dávno, určovali teplotu aj bez teplomeru takmer presne: ak stojí mrazivá hmla, znamená to, že vonku je mínus štyridsať stupňov; ak vzduch pri výdychu vychádza so šumom, ale ešte nie je ťažké dýchať – znamená to mínus štyridsaťpäť stupňov; ak je dýchanie spojené so šumením a namáhavosťou nádychu – je mínus päťdesiat stupňov. Pri poklese teploty pod mínus päťdesiat pluvanec zamrzá v letku. Pluvance zamrzali v letku už dva týždne.

Potašnikov sa každé ráno prebúdzal s nádejou – neklesol mráz? Zo skúsenosti minulej zimy vedel, že nech je teplota hocako nízka, pre pocit tepla je dôležitá prudká zmena, kontrast. Ba aj keď mráz klesne na mínus štyridsať-štyridsaťpäť stupňov – dva dni bude teplo, a plánovať na dlhšie ako dva dni nemalo zmysel.

Mráz však neklesal a Potašnikov chápal, že už dlhšie nevydrží. Raňajky vystačili najviac ak na hodinu práce, potom prichádzala ustatoš,

mráz prenikal celým telom až do kostí – tento ľudový výraz nebol iba metafora. Dalo sa len rozháňať nástrojom a skákať z nohy na nohu, aby človek nezamrzol ešte pred obedom. Horúci obed, dobre známa polievka a dve lyžice kaše, sotva obnovoval sily, no predsa hrial. A síl pracovať vystačilo znova na hodinu. Potom Potašnikov zachvátila túžba nie zohriať sa, ale lahnúť si na ostré zamrznuté kamene a zomrieť. No deň sa predsa skončil, Potašnikov sa po večeri napil vody a – ako každý iný robotník – chlieb nezjedol v jedálni, ale si ho odnášal so sebou do baraka, kde sa uložil spať.

Spal, pravdaže, na hornej priči – dolu bola ľadová chladiaca jama, a tí, čo tam mali spať, prestáli polovicu noci pri piecke, ktorú radradom objímali rukami – piecka bola iba teplá. Dreva bolo večne málo, chodilo sa poň po zmene, bolo treba ísť štyri kilometre, preto sa tejto povinnosti všetci všemožne vyhýbali.

Hore bolo teplejšie, hoci, pravdaže, aj tam spali v tom, v čom pracovali – v čiapkach, vojenských blúzach, bušlatoch, vatovaných nohavičiach. Hore bolo teplejšie, ale za noc aj tam vlasy primrzli k vankúšu.

Potašnikov cítil, že zo dňa na deň má menej a menej síl. On, tridsaťročný chlap, len horko-ťažko vyliezol na hornú priču, horko-ťažko zišiel. Včera mu zomrel sused, zomrel len tak, ráno sa neprebudil a príčina smrti nikoho nezaujímala – akoby mohla byť len jediná a všetkým dobre známa. Dozorca bol rád, že smrť neprišla večer, ale ráno – denný prídel zosnulého zostal jemu. Všetci to chápali. Potašnikov sa osmelil a pristúpil k dozorcovi: „Odlom kôročku,“ ale ten ho privítal takými ostrými nadávkami, aké používa len človek, ktorý sa zo slabého stal silným a vie, že jeho nadávky sú beztrestné. Slabý nadáva silnému len za mimoriadnych okolností, ale to je už smelosť zúfalstva. Potašnikov zmlkol a vzdialil sa.

Bolo treba rozhodnúť sa pre niečo, niečo vymyslieť zoslabenou hlavou. Alebo zomrieť. Smrti sa Potašnikov nebál. Mal však tajné vášnivé želanie zomrieť niekde v nemocnici, na lôžku, na posteli, za prítomnosti iných ľudí. Hoci aj vo väzení, ale nie vonku, nie na mraze, nie pod čižmami eskorty, nie v baraku uprostred nadávok, špiny a za úplnej ľahostajnosti všetkých prítomných. Nevinil ľudí za ľahostajnosť. Dávno pochopil, odkiaľ pochádza tá duševná tuposť, duševný chlad. Mráz, ten istý, ktorý menil slinu v letku na ľad, zachvátil aj ľudskú dušu. Ak mohli premrznúť

kosti, ak mohol premrznúť a otupieť mozog, mohla premrznúť aj duša. Na mraze sa nedalo rozmýšľať o ničom. Všetko bolo prosté. O hlade a chlade sa mozog zásobil potravou slabo, mozgové bunky vysýchali – bol to zjavný materiálny proces, a bohvie, či ho – ako sa vraví v medicíne – bude možno zvrátiť ako omrzliny, alebo poškodenie bude trvalé. Tak aj duša – premrzla, stiahla sa, a možno už navždy zostane chladná.

Tieto myšlienky zamestnávali Potašnikova predtým – teraz mu nezosťávalo už nič okrem želania pretrpieť, prečkať mráz nažive.

Pravdaže, už dávnejšie bolo treba hľadať nejaké cesty k záchrane. Takých ciest bolo málo. Bolo možné stať sa brigadirom alebo dozorcóm, držať sa blízko vrchnosti. Alebo blízko kuchyne. Ale o kuchyňu boli stovky záujemcov a brigádirstvo Potašnikov odmietol ešte pred rokom – dal si slovo, že ani tu si nedovolí podriaďovať vôľu iného človeka svojej. Ani keby mu malo ísť o život, nechcel, aby naňho dopadali predsmrtné kliatby zomierajúcich druhov. Zo dňa na deň čakal Potašnikov smrť, a ten deň, zdá sa, prišiel.

Potašnikov zhltoľ za miskú teplej polievky, a prežúvajúc chlieb pobral sa do práce. Nohy za sebou iba vliekol. Brigáda bola nastúpená, pomedzi rady prechádzal tučný človek s červenou tvárou, odetý v krátkom bielom kožušku, jelenicovej čiapke a jakutských kapcoch. Díval sa do vysylených, špinavých, ľahostajných tvárí robotníkov. Ľudia mlčky podupkávali na mieste, čakali na koniec nepredvídaného zdržania. Stál tam aj brigadír a úctivo čosi vysvetľoval človeku v jelenici:

– Ubezpečujem vás, Alexander Jevgenievič, že takých ľudí nemám. Zájďte za Sobolevom, k odsúdeným za bežné trestné činy, lebo veď toto je inteligencia, Alexander Jevgenievič, samé trápenie.

Človek v jelenici si prestal obzerať ľudí a obrátil sa k brigadérovi.

– Brigadéri si nepoznajú ľudí, nechcú ich poznať, nechcú nám pomôcť, – povedal zachrípnutým hlasom.

– Ako myslíte, Alexander Jevgenievič.

– Hneď ti to ukážem. Ako sa voláš?

– Ivanov, Alexander Jevgenievič.

– Tak sa pozerať. Hej, chlapi, počúvajte. – Človek v jelenici sa postavil pred brigádu.

– Správa potrebuje tesárov, treba robiť korby na odvoz zeminy.

Všetci mlčali.

– Nuž vidíte, Alexander Jevgenievič, – zašepkal brigadír.
Vtom Potašnikov začul svoj vlastný hlas:
– Tu. Ja som tesár. – A urobil krok dopredu.
Z pravej strany mlčky vykročil druhý človek. Potašnikov ho poznal
– bol to Grigoriev.
– Tak, – človek v jelenici sa obrátil k brigadírovi, – si hlupák a da-
rebák. Chlapci, poďte za mnou.
Potašnikov a Grigoriev sa vliekli za človekom v jelenici. Ten sa
zastavil.
– Ak pôjdeme takto, – zachripel, – nebudeme tam ani do obeda.
Viete čo? Ja pôjdem dopredu a vy choďte do stolárskej dielne za maj-
strom Sergejevom. Viete, kde je stolárska dielňa?
– Vieme, vieme! – zakričal Grigoriev. – Dajte nám zapáliť, prosím.
– Známa prosba, – utrúsil človek v jelenici pomedzi zuby. Škatuľku
nevytiahol, no vybral z nej dve cigarety.
Potašnikov kráčal prvý a napäto premýšľal. Dnes bude v teple stolárskej
dielne – sústružiť sekeru, robiť porisko. A ťahať pílu. Náhlieť sa netreba.
Do obeda im budú prideľovať nástroje, vypisovať, hľadať skladníka. Večer,
keď sa ukáže, že nevie zhotoviť porisko a pracovať s pílou, ho vyženú
a zajtra sa vráti do brigády. Ale dnes bude v teple. A možno aj zajtra
a pozajtra bude tesárom, ak je tesárom Grigoriev. Bude Grigorievovým
pomocníkom. Zima sa končí. Leto, krátke leto, už nejako prežije.
Potašnikov sa zastavil, čakal Grigorieva.
– Ty vieš ako toto... tesárič? – spýtal sa zadychčaný od náhlej nádeje.
– Pozri sa, – povedal Grigoriev veselo, – som aspirant Moskovského
filologického inštitútu. Myslím, že každý človek s vyšším vzdelaním
– o humanitných smeroch to platí dvojnásobne – musí vedieť vytesať
porisko a pracovať s pílou. Najmä ak má nablízku teplú piecku.
– To znamená, že aj ty...
– To nič neznamená. Na dva dni ich oklameme, a potom – načo sa
staráš, čo bude potom.
– Oklameme ich len na jeden deň. Zajtra nás vrátia do brigády.
– Nie. Za deň nás nestihnú preregistrovať do stolárskej dielne. Treba
podať správy, zaevidovať. A potom zase odpísať...
Aj spoločnými silami ledva otvorili primrznuté dvere. Uprostred
stolárskej dielne horela do červena rozpálená piecka a päť stolárov

pracovalo na svojich hobliciach bez blúz a čiapok. Prichodzí si kľakli na kolená pred odkrytými dvierkami pecky, pred bohom ohňa, jedným z najstarších bohov ľudstva. Stiahli si rukavice, vystrelili ruky k teplu, sunuli ich až do ohňa. Často omrznuté prsty stratili citlivosť, nepocítili teplo okamžite. O chvíľu si Grigoriev a Potašnikov zložili čiapky a rozťahli bušlaty, ale zostali na kolenách.

– Prečo ste prišli? – nepriateľsky sa ich spýtal stolár.

– Sme stolári. Budeme tu pracovať, – povedal Grigoriev.

– Na príkaz Alexandra Jevgenieviča, – náhlivo doplnil Potašnikov.

– Takže to o vás hovoril majster, že vám mám vydať sekery, – povedal Arnštrem, starý nástrojár, ktorý v rohu dielne strúhal rúčky na lopaty.

– O nás, o nás...

– Berte, – povedal Arnštrem a nedôverčivo si ich obzrel. – Tu máte dve sekery, pílu a predlžovačku. Predlžovačku potom odovzdáte. Tu je moja sekera, vykrešte porisko.

Arnštrem sa usmial.

– Denná norma na poriská je u nás tridsať kusov, – povedal.

Grigoriev si od Arnštrema zobral poleno a začal tesáť. Zaznel obedový signál. Arnštrem sa neobliekal a mlčky hľadel na robotu Grigorieva.

– Teraz ty, – povedal Potašnikovovi.

Potašnikov postavil poleno na klát, vzal si od Grigorieva sekeru a začal tesáť.

– Stačí, – povedal Arnštrem.

Stolári už odišli na obed a v dielni nebol nik okrem nich troch.

– Vezmite si dve z mojich porísk, – Arnštrem podal hotové poriská Grigorievovi, – a nasadte sekery. Ťahajte pílu. Dnes a zajtra sa hrejte pri pecku. Pozajtra sa vráťte, odkiaľ ste prišli. Tu máte kúsok chleba na obed.

Dnes a zajtra sa hriali pri pecku, a pozajtra mráz klesol naraz na mínus tridsať stupňov – zima sa končila.

(1954)